

رسانه‌های اسلامی و آینده تمدن نوین

الذین یبلغون رسالات الله ویخشونه ولا یخشون أحداً الا الله

مشهد مقدس، پایتخت فرهنگی جهان اسلام در ۲۰۱۷، این روزها در دهمین سالگرد تأسیس اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی، میزبان نهمین نشست مجمع عمومی این اتحادیه، در جوار بارگاه ملکوتی هشتمین امام اهل بیت پیامبر اکرم(ص) حضرت علی بن موسی الرضا علیه آلاف التحیه والثناء و در نخستین روزهای پس از پایان ماه قرب الهی و بهار قرآن و حلول عید سعید فطر، با حضور شخصیت‌های علمی، فرهنگی، و رسانه‌ای ایران و جهان است.

سرزمین تاریخی خراسان، به عنوان بخشی از ایران بزرگ فرهنگی، این مهد تمدن و علم و ادب و فرهنگ که امروزه میزبان فعالان رسانه‌های اسلامی از سراسر جهان است، خواستگاه نقطه آغاز و پایه‌گذاری تمدن اسلامی در قرن سوم هجری بوده است و بسیاری از عالمان، فقیهان، مفسران، محدثان و نیز ادیبان و شاعران را علاوه بر دانشمندان نام آور مسلمان در رشته‌های گوناگون عملی به جهان اسلام تقدیم داشته است، اما به دلایلی گوناگون که ذکر آنها در این مجال نمی‌گنجد، چنان که باید در نگارش تاریخ علوم و تمدن اسلامی و بشری، مورد توجه کافی قرار نگرفته است که مسئولیت پژوهشگران را دوچندان می‌کند.

جمهوری اسلامی ایران وظیفه برنامایی و معرفی این خاستگاه تمدن اسلامی را با همکاری سازمان‌ها و نهادهای داخلی و برون مرزی برعهده دارد و حضور دهها شبکه رادیویی و تلویزیونی، مؤسسات تولیدی و فعالان فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی در جهان اسلام، فرصت مغتنمی برای انجام این مهم است که باید به حوزه‌های فرا اسلامی نیز گسترش یابد.

راه‌اندازی رادیوی صوت المستضعفین در منطقه بقاع لبنان، به عنوان نخستین رسانه اسلامی غیر دولتی که بیش از سه دهه پیش انجام شده، نقشی اثرگذار در حوزه رسانه مقاومت داشته و دست‌پروردگان آن تجربه، امروزه از فعالان و سرآمدان حوزه ارتباطات و رسانه در جهان اسلامند، تجربه‌ای که آن هم درخور بازشناسی و ثبت تاریخی است.

رسانه‌های اسلامی، به ویژه در پانزده سال اخیر، به پدیده‌ای بی بدیل در عرصه اطلاع‌رسانی و انتقال پیام به مخاطبان خود بدل شده و شایسته است که اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی که به دنبال چند نشست مقدماتی، در خرداد ۱۳۸۶ نخستین اجلاس خود را برگزار کرد، امروزه ضمن معرفی و پاسداشت تجربه گرانسنگ ده ساله خود، به ارزیابی و نقد آن پرداخته، نقشه راه و حرکت خود را بر اساس رویکردی آینده پژوهانه، با توجه به تحولات شتابان در دو عرصه سیاست و فناوری رسانه ترسیم کند.

به دیگر سخن، رویش کمی رسانه‌های اسلامی که عمدتاً در منطقه پر حادثه و متحول غرب آسیا، بر اساس ضرورت‌های میدانی و تغییرات شتابان در عرصه معادلات سیاسی و حول محور قدرت، در سه بعد داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی صورت گرفته، از این پس باید با نگاهی ژرف به ضرورت تحول پایدار در عرصه‌های اندیشه، فرهنگ، مناسبات اجتماعی و تمدنی، نقش بایسته خود را در ساخت تمدن نوین اسلامی و انسانی ایفا کند. چه بسا مهم‌ترین رسالت نشست مشهد در حرکت به سوی تحقق این هدف و دستیابی به رسانه اسلامی فعال، کنشگر، تحول خواه و جریان ساز قابل طراحی باشد.

دست کم چهار عامل سیاسی، اندیشه‌ای و حرفه‌ای ایجاب می‌کند که رسانه‌های اسلامی با نگاهی نو، خود را برای آینده آماده کنند:

یکم - ظهور نشانه‌های ناکامی نیروهای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در ایجاد تغییرات مورد نظر خود در نقشه سیاسی منطقه و تأکید همگان بر ضرورت دستیابی به راه حل‌های سیاسی عادلانه برای ایجاد ثبات و آرامش بر اساس خواست و اراده ملت‌ها.

دوم - تحولات شتابان در فناوری و فرایند انتقال پیام و گسترش فراگیر رسانه‌های نوین، شبکه‌های اجتماعی و استفاده از فضای مجازی و سامانه‌های تلفن همراه و آثار وسیع آن، نه تنها روی بستر انتقال پیام، بلکه بر کارکرد رسانه‌ها و تحول در مخاطبان آنها که بازنگری در مفاهیم، روش‌ها، ابزارها، دسته‌بندی گروه‌های مخاطبان و افزایش آمادگی امت اسلامی را در این نبرد عصر استحمار ذهن‌ها و درعین حال، بازگشت به استعمار زمین‌ها ایجاب می‌کند.

سوم - تجربه رسانه‌های اسلامی و کامیابی‌ها و ناکامی‌های آن در عرصه تکنیک‌های انتقال پیام، فناوری‌های نوین رسانه، تعامل با اقتضانات فرایند فردی شدن تولید و جهانی شدن توزیع از یک سو و فراز و فرودهای رسانه‌های مستقل و الزامات دشوار مالی، به ویژه در تلاش برای همگامی با تحولات جدید که به جذب یا افول یا کاهش اثرگذاری کم توانان و برآمدن توانگران و کاهش عدالت رسانه‌ای از سوی دیگر انجامیده است.

چهارم- نبرد فکری جاری در جهان معاصر، به ویژه در حوزه اسلام ستیزی و اسلام هراسی، چه از بیرون جهان اسلام و چه از درون آن، ایجاد تفرقه برای تداوم هژمونی استکباری، پس از پایان دوره جنگ سرد و تلاش برای بازگشت به دوران اصول فکری جنگ تمدن‌ها به جای گفتگوی تمدن‌ها و ادیان که امروزه، نه تنها به دورن هر خانه‌ای راه یافته، بلکه در ناخودآگاه هر فردی نشست، موجب تشدید تنش‌ها شده و نیازمند تلاشی خستگی‌ناپذیر در جهت تصحیح مفاهیم است.

در دهه گذشته، به رغم وجود رسانه‌هایی در جهان اسلام که خواسته یا ناخواسته در مسیر اسلام هراسی و تشدید اختلافات داخلی یا خدمت به اهداف استکبار جهانی و عوامل آن در منطقه گام برداشته‌اند، اما شبکه‌های عضو اتحادیه، با بهره‌گیری از فضای به وجود آمده ناشی از ایجاد یک سازوکار اتحادیه‌ای غیر دولتی اسلامی بین المللی دارای تنوع سیاسی، مذهبی، جغرافیایی، زبانی و فرهنگی قابل قبول و در عین حال بی رقیب توانستند ضمن تقویت گفتمان وحدت اسلامی، تحکیم مبانی بیداری اسلامی، حمایت از جبهه مقاومت علیه اشغالگری و مبارزه با تروریسم و تکفیر و اعمال خشونت، صدای مظلومان فلسطین و سایر بلاد اسلامی و مطالبات عدالت خواهانه آنان را به گوش جهانیان برسانند.

دفاع از غزه در سه جنگ رژیم صهیونیستی علیه مردم بی دفاع این سرزمین، حمایت از قربانیان ترور تکفیری در سوریه یا بحرین یا هر جای دیگر و افشای جنایات کشتار و ویرانی ناشی از حملات نظامی علیه یمن، از نمونه‌های تلاش رسانه‌های اسلامی برای شکستن انحصار رسانه‌ای و بایکوت قیام‌های حق طلبانه در منطقه و اثرگذاری بر افکار عمومی مردم جهان است. جهان اسلام که امروزه با این حجم وسیع خسارت‌های ناشی از جنگ استعماری علیه خود روبروست، برای بازسازی ذهن، پیش از عمران زمین، نیازمند مجاهدتی سترگ است. توفیقات امت اسلامی در رویارویی با تهدیدات و چالش‌ها، ناکام گذاشتن دشمن در تحقق اهداف مورد نظر خود و تحقق دستاوردهای میدانی در طرد گروه‌های تکفیری، به ویژه در عراق و سوریه، به تنهایی کفایت نمی‌کند، بلکه تلاش فرهنگی عظیمی برای هدایت ره‌گم‌کردگان و تصحیح چهره اسلام در نگاه دیگران می‌طلبد.

در مجموعه ادبیات و اسناد اتحادیه رادیو و تلویزیون‌های اسلامی، "هم افزایی"، "عدالت رسانه‌ای"، "انتقال پیام اسلام ناب محمدی" به جهان، و "رویکرد آینده پژوهی"، بیش از همه، نظر آگاهان را به خود جلب می‌کند.

در عرصه هم افزایی، سازوکار اتحادیه توانسته است که در راه‌اندازی شبکه‌ها و تعمیر و نگهداری سیستم‌های فنی، ارائه خدمات رسانه‌ای، به ویژه در پوشش زنده رویدادهای مهم خبری منطقه، برگزاری نمایشگاه‌های

فناوری و تجهیزات رسانه‌ای، آموزش، هم‌اندیشی و تبادل نظر در باره اهم مسایل منطقه‌ای و جهانی، گام‌هایی شایسته بردارد. آرمان تأسیس خبرگزاری بین‌المللی تصویری اسلامی که اطلس نام گرفت، پس از عبور از سایت خبری اتحاد و خبرگزاری یونیوز، امروز به سازوکار یوفید (UFeed) رسیده است که گرچه نقش مهمی در ارسال فوری تصویر و خبروگزارش از حوزه‌های پرخبر ایفا کرده اما همچنان جهان اسلام نیازمند اطلس است.

به رغم بین‌المللی شدن بحران‌های منطقه، اما هنوز توجه به مسایل داخلی کشورها و نقاط دور از بحران‌های شناخته شده حایز اهمیت است تا نشر اطلاعات و اخبار، همه حوزه‌ها را پوشش دهد و طیف‌های مخاطبان را در همه جای جهان جذب کند. با گسترش شبکه‌های اجتماعی و حتی ایجاد بستر پخش مستقیم رویدادها از طریق یک دستگاه تلفن همراه، امروزه مفاهیم و اصول سنتی پخش اخبار، مانند دقت و سرعت دچار تغییر شده‌اند، و سانه‌های دیداری و شنیداری، از عرصه فعالیت در فضای مجازی عبور کرده، به حضور پررنگ در شبکه‌های اجتماعی روی آورده‌اند تا با تحولات عرصه اطلاع‌رسانی همگام باشند.

ایجاد سامانه‌های اطلاع‌رسانی برنامه‌های تولید شده در شبکه‌ها به منظور فراهم کردن سازوکار پایدار تبادل برنامه، در کنار تقویت جشنواره‌ها که از عوامل ایجاد رقابت سالم میان شبکه‌ها به منظور بهبود کیفیت تولیدات است و حرکت به سوی ایجاد الگویی فعال از بازار فیلم اسلامی و جهانی به منظور عرضه و بازاریابی محصولات رسانه‌ای شبکه‌ها و مؤسسات عضو اتحادیه و فراهم کردن شرایط حضور بیشتر در تبادل با رسانه‌های جهان از اقدامات بسیار ضروری است. حمایت از تولید شبکه‌ها، تولید مشترک و فعال سازی صندوق تعاون تولید از مهم‌ترین ابزارهای هم‌افزایی و راه‌های تحکیم جایگاه رسانه‌های اسلامی است.

تقویت حضور رسانه‌های اسلامی خود از عوامل حرکت به سوی تحقق عدالت رسانه‌ای است. نه تنها در عرصه تولید و توزیع خبر و برنامه که ایجاد سازوکارهای لازم برای اقتصادی‌سازی فعالیت رسانه‌ها و عدم اتکا به منابع مالی صاحبان قدرت که با تغییر دیدگاه‌ها یا مواجهه با معضلات مالی و بودجه‌ای، سیر طبیعی رسانه مستقل را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند، از دیگر راه‌های ادامه حضور در جهانی است که صنعت رسانه، گردش مالی چشمگیری را به خود اختصاص داده، بودجه‌های سنگینی برای رقابت در انتقال و القای پیام به مخاطبان صرف می‌شود.

بی‌گمان، رشد پدیده رسانه‌های اسلامی در دهه اخیر، موجب شکستن انحصار مطلق امپریالیسم خبری و سلطه بی‌چون و چرای نهادهایی چون غول رسانه‌ای مورگان یا هالیوود شده است ولی تا دستیابی به عدالت مطلوب همچنان راه طی نشده پرچالشی فراروی خود داریم. شکستن انحصار پخش امواج و هیمنه

بر فضای مجازی که هر دو مقوله، بخشی از میراث مشترک جهانی بشریت است و باید رژیم حقوقی ویژه‌ای، با حفظ منافع همه ملت‌ها برای آن تدوین کرد تا جریان اطلاع رسانی آزاد که امروز در عداد حقوق بنیادین بشر تلقی می‌شود، تضمین شود، از زیرساخت‌های تحقق عدالت رسانه‌ای است.

حضور در مجامع بین المللی و فرایندهای تصمیم‌سازی جهانی در عرصه رسانه، تدوین و اجرای اسناد و سازوکارهای حقوق بین الملل رسانه، ارتباط اثرگذار و تعامل سازنده با سایر رسانه‌ها و منابع خبری، افزایش سطح علمی و تخصصی فعالان رسانه‌های اسلامی و ایجاد نسل جدیدی از فعالان رسانه‌ای که علاوه بر آرمان‌گرایی، مسلح به پیشرفته‌ترین ابزارهای علمی، نه تنها در حوزه رسانه و ارتباطات که در همه زمینه‌های مورد نیاز رسانه، به ویژه در حوزه علوم انسانی و اجتماعی باشند، برگزاری نشست‌های تخصصی در جهت ارتقای کیفیت رسانه‌های اسلامی در کنار رشد کمی آنها و سرانجام شبکه‌سازی فعالان رسانه‌ای، از راه ایجاد اتحادیه‌های منطقه‌ای و شبکه‌های تخصصی اقشار رسانه‌ای مانند کارشناسان و تحلیلگران، کارگردانان، سردبیران و مانند آن، می‌تواند باعث افزایش سطح کارآمدی و رقابت در جهت اجرای هدف عدالت رسانه‌ای باشد.

در عرصه انتقال پیام نیز، گرچه طبیعت خبر، متمایل به تأکید و تمرکز بر حوزه‌های حادثه‌خیز سیاسی و رویارویی‌های میدانی است و شبکه‌های اسلامی، به ویژه در منطقه غرب آسیا بدین مهم توجه درخوری داشته اند، اما اهتمام به مسایل فرهنگی و اجتماعی و پیام‌رسانی به مخاطبان خاص، مانند خانواده‌ها، زنان، جوانان و کودکان، از اهمیت بالایی برخوردار است. تغییرات کارکرد رسانه‌ها، تفسیر در مفاهیم و قالب‌های هنری را در همه عرصه‌ها، از جمله فیلم و سریال و برنامه‌های نمایشی، موسیقی و سرود، برنامه‌های متنوع ترکیبی و تولیدات رادیویی را می‌طلبد. در کنار اطلاع‌رسانی، هدایت افکار عمومی به سوی دفاع از حق و عدالت، از الزامات فعالیت رسانه‌های اسلامی است تا این رسانه‌ها به بیان رهبر فقید انقلاب اسلامی امام خمینی "ره" به مثابه دانشگاهی برای تربیت نسل‌ها باشد. لذا تلاش برای ایجاد رسانه‌های تخصصی، در حوزه‌های اندیشه، علوم و معارف اسلامی، تاریخ و مانند آن از مهم‌ترین اقدامات برای انتقال پیام اسلام ناب به مخاطبان است.

افزایش فعالیت در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، از دیگر لوازم انتقال پیام است و خوشبختانه در این نشست مورد توجه بوده، دومین نشست فعالان فضای مجازی در عرصه بین المللی و رسانه، در کنار مجمع عمومی اتحادیه برگزار می‌شود.

متأسفانه توجه به مخاطبان غیر مسلمان در رسانه‌های اسلامی مغفول مانده است. حتی در انتقال پیام در درون جوامع اسلامی نیز، رسانه‌های اسلامی باید در زمینه قدرت اقناع "دیگری" که زیربنای تأثیر بر افکار عمومی است و ارتقای کیفیت ارائه پیام و استفاده از قالب‌های هنری و حرفه‌ای تقویت شوند. از این گذشته، حتی در انتقال پیام به مخاطبان همسو نیز در دو حوزه باید تلاش جدی‌تری صورت گیرد: تولید ادبیات و گفتمان و جریان سازی فکری کلان در کنار پرداختن به مسایل و تحولات منطقه، و پیشبرد پروژه تولیدات حلال که آرامش خاطر خانواده‌های مسلمان و حتی مؤمن غیر مسلمان را برای تأمین خوراک فکری مورد نیاز فرزندان خود به جای استفاده از روش‌های منع و مقابله با پیام دیگران فراهم می‌کند.

افزایش تلاش در عرصه جنگ نرم، انتقال از عرصه دفاع به مرحله اقدام و اهتمام به ترویج و یکسان‌سازی اصطلاحات سیاسی برآمده از منظومه اندیشه‌ها و منافع امت اسلامی، در برابر اصطلاحات برگرفته از نگاه وارداتی و دریک سخن، داشتن دیپلماسی عمومی و رسانه‌ای فعال در سطح جهان اسلام، جبهه مقاومت و امت اسلامی از کارکردهای اصلی رسانه‌های اسلامی است.

ودست آخر این که آینده پژوهی شرط تداوم مأموریت در دنیای پر از تحولات شتابان امروز است. اجرای طرح "سپهر رسانه‌ای جهان در افق ۲۰۲۰ (یا پس از آن) و جایگاه رسانه‌های اسلامی در آن"، به عنوان سند چشم اندازی که می‌تواند همه ابعاد تحولات فضای رسانه‌ای را شامل شود، و به طور کلی تهیه گزارش‌های روندی و طرح‌های راهبردی و برنامه‌های کوتاه، میان بلندمدت، و پیش‌بینی مسیرهای مختلف و محتمل تحولات رسانه‌ای، سیاسی و راهبردی جهان، برای امت اسلامی که داعیه‌دار تلاش برای برساختن تمدن نوین اسلامی است، می‌تواند مکمل تلاش‌های ارزشمند اما ناکافی اتحادیه در زمینه صدور برخی از اسناد راهبردی مانند سند "رسانه‌ها و دفاع از مقدمات و مصالح امت اسلامی" یا "دین، رسانه، و کودک" و پایه‌گذار ارائه الگویی شایسته برای تبدیل آن به برنامه‌های عملیاتی باشد.

نگاه راهبردی نه تنها در عرصه فناوری‌های نوین و پرتحول رسانه، و نیز اصول و مبانی حرفه‌ای رسانه، بلکه فراتر از آن، در جنبه‌های حقوقی، به ویژه به کارگیری اصول کلی حقوق بین الملل، هنجارهای حقوق بشر در سطح جهانی و حقوق اساسی، آزادی‌های سیاسی و حقوق شهروندی در چارچوب ملی، جریان آزاد اطلاعات و ایجاد رژیم حقوقی استفاده از فضا، پخش امواج و فضای مجازی به عنوان میراث مشترک جهانی بشریت تا دستیابی به منظومه‌ای متکامل در حوزه حقوق ارتباطات و رسانه و پیوند وثیق آن با نسل‌های سه گانه حقوق بشر، یعنی حقوق مدنی و سیاسی، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و حقوق همبستگی و به

کارگیری آنها در جهت دفاع از مسایل عادلانه جهان که خود عاملی در تقویت عدالت رسانه‌ای است، از امور مغفول مانده در این عرصه است.

مستندسازی این تجربه گرانسنگ در رسانه‌های اسلامی، با همه فراز و فرودش و نیز اطلاع رسانی در باره اقدامات شایسته‌ای که صورت گرفته، لازمه اثرگذاری بیشتر بر مخاطبان و آغاز نقد بایسته آن تجربه است، تا چنین نباشد که طلابه‌داران اطلاع‌رسانی به مخاطبان، خود از اطلاع‌رسانی دستاوردهای خود و ثبت آن برای آیندگان بازمانند.

شایسته است، از یکایک کسانی که نقشی در آفرینش این تجربه داشته‌اند، به ویژه از شهیدان رسانه‌های اسلامی و همه مدیران و عناصر اثرگذار، به ویژه دبیرکل محترم اتحادیه که تلاش ایشان را به حق باید مجاهده در راه حق دانست، سپاس‌گذاری و قدردانی شود.

براساس رهنمودهای رهبری معظم انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی ایران، ضمن سپاس و قدردانی از حمایت رسانه‌های اسلامی از اسلام ناب محمدی، خط امام خمینی "ره"، سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران، اصول و مبانی وحدت، مقاومت و بیداری، به ویژه دفاع از مسأله اصلی امت اسلامی یعنی آرمان فلسطین و آزادسازی کامل سرزمین‌های اشغالی و مبارزه با جریان‌ات تکفیری و تروریستی که علاوه بر جنایات خود در کشتار مردم و ویرانی شهرها، موجب تخریب و جبهه اسلام رحمانی شده‌اند، باید همه توان خود را در حمایت از این رسانه‌ها به کار بگیرد و میزبانی دبیرخانه دائمی و نشست‌های مجامع عمومب و اتحادیه در دهه گذشته نمونه‌ای از این حمایت در همه دولت‌ها، با همه گرایش‌های سیاسی است.

امیدوارم که نشست نهمین مجمع عمومی اتحادیه‌های رادیو و تلویزیون‌های اسلامی و رویدادهای هم زمان آن یعنی جشنواره تولیدات اتحادیه، بازار فیلم اسلامی، نمایشگاه فناوری و تجهیزات رسانه، نشست فعالان فضای مجازی در عرصه بین الملل و رسانه و سایر برنامه‌ها، در سرزمین ایران که مهد تمدن کهن اسلامی است، برای امت اسلامی برکت‌خیز و مقدمه‌ساز پیروزی‌های بیشتر باشد و برای همه مدیران رسانه‌های اسلامی، در ایران، خراسان، شهر مقدس مشهد و در کنار مرقد نورانی پایه‌گذار نهضت علمی در جهان اسلام و آغازگر گفتگوی ادیان و مذاهب حضرت امام رضا(ع)، توفیق روزافزون در انجام رسالت خود و اقامت خوشی از خدای منان مسألت دارم.